

Wieża Bramna dawnego Zamku Biskupiego w Braniewie

Początki Braniewa jako stolicy diecezji warmińskiej należy łączyć z pierwszym jej biskupem Anzelmem (1210-1278), który w 1243 r. obrał, znajdujący się u ujścia rzeki Pastęki do Zalewu Wiślanego, gród

krzyżacki na swoją siedzibę i stolicę diecezji. Nękany atakami w czasie 3 powstań pruskich gród ostatecznie przeniesiono nieco dalej w górę Pasłęki i właśnie w jej starym zakolu, następca biskupa Anzelma – biskup Henryk I Fleming (?-1300), w latach 1278-1300 wznosi pierwszy murowany zamek biskupów warmińskich, który uzyskuje wówczas swój zasadniczy kształt. Powstałe na niemal identycznych rozmiarach kwadratowych planach tzw. zamek właściwy i na zachód od niego przedzamcze łączyła ze sobą zachowana do dzisiaj wieża bramna, umieszczona w centralnej części ich wspólnego muru. Przejazd bramny w tej prostopadłościenną, przykrytej najprawdopodobniej czterospadowym dachem bryle, miał kształt łuku ostrego i kryty był stropem lub był zamknięty sklepieniem kolebkowym. Już wtedy znajdowało się nad nim wysokie pomieszczenie przykryte sklepieniem gwiaździstym. Do południowej kurtyny muru przedzamcza, na całej jego długości dobudowano dom mieszkalny na planie wydłużonego prostokąta. Dom mieszkalny znajdował się również przy południowej części murów zamku właściwego, ale był on nieco oddalony od wschodniego muru przedzamcza. Ani jeden ani drugi nie był wówczas bezpośrednio skomunikowany z wieżą bramną. Dość nietypowe było poprowadzenie głównego wjazdu na zamek przez bramę przelotową pośrodku budynku mieszkalnego zamku właściwego. Zazwyczaj, aby dostać się do zamku właściwego należało najpierw przejechać przez przedzamcze. Według Z. Nawrockiego najprawdopodobniej było to wynikiem stopniowej rozbudowy założenia. Początkowo zamek stanowił sam czworobok murów z wieżą bramną w centralnej części muru wschodniego z głównym budynkiem mieszkalnym przy południowym murze. Z czasem, do końca XIII w., pierwotny czworokąt założenia rozbudowano w kierunku wschodnim, wznosząc podobne rozmiarów podzamcze, na które wjazd prowadził od południa. Gdy zabudowania zamku właściwego okazały się zbyt małe, wzniesiono nowy bardziej reprezentacyjny i okazałszy budynek na terenie podzamcza nad drogą dojazdową, który stał się rezydencją biskupa. W ten sposób, z czasem podzamcze przejąć miało faktyczną funkcję zamku właściwego. Już za panowania, następców biskupa Henryka I Fleminga, do końca XIV w., głównie w latach 1320-1330 zamek był rozbudowywany o elementy przede wszystkim wzmacniające jego obronność. W narożach północno-zachodnim, południowo-zachodnim oraz północno-wschodnim całego założenia zamkowego wzniesiono czworoboczne wieże oraz ufortyfikowano główny przejazd bramny. W XIV w. wzniesiono

dodatkowo budynek pośredni łączący i komunikujący ze sobą wieżę bramną i budynek główny zamku. Przejście z górnej części tego budynku do górnego pomieszczenia wieży bramnej miało być przykryte kunsztownym sklepieniem. Wysoka i głęboka ostrołukowa wnęka w ścianie południowej wieży na tym poziomie identyfikowana jest jako okno lub wnęka ołtarzowa, ponieważ w związku z bezpośrednią komunikacją tego przesklepionego pomieszczenia z reprezentacyjną kondygnacją budynku głównego zamku – siedzibą biskupa, zakłada się, że pełniło ono funkcję kaplicy. Do XIV w. wzniesiono również wzdłuż muru wschodniego zamku właściwego budynek gospodarczy na planie wydłużonego prostokąta. W tej skromnej formie niemal niezmienną była zamku przetrwała aż do XIX w. W 1340 r., po licznych konfliktach rezydującego na zamku biskupa z władzami miasta, siedzibę biskupstwa przeniesiono do Ornety, a następnie w 1349 r. do Lidzbarka Warmińskiego. Od tej pory na zamku braniewskim urzędował już sam burgrabia, początkowo zarządzający wyłącznie samym zamkiem z czasem również całym komornictwem braniewskim. Do XIX w. zamek był wielokrotnie zdobywany i oblegany, w wyniku czego uszkodzeniu ulegały głównie jego mury i wieże. Wielokrotnie zdobywali go szturmem mieszkańcy braniewscy: po raz pierwszy w 1396 r., następnie w 1454 r. w czasie powstania antykrzyżackiego Związku Pruskiego. Za trzecim razem w 1461 r. mieszkańcy odbili zamek od oddziału zaciężnych czeskich pod dowództwem Jana Skalskiego, który stacjonował na zamku po tym jak Braniewo poddało się pod opiekę króla polskiego. Po II pokoju toruńskim, w 1472 r., zamek został jako pierwszy na Warmii zajęty przez nie uznawanego przez króla polskiego, sprzymierzonego z krzyżakami, biskupa warmińskiego Mikołaja Tungena. W rozpoczętej wówczas tzw. „wojnie księżej” lub „popiej” oddziałom polskim nie udało się odbić zamku braniewskiego w 1478 r. Powrócił on pod władanie polskie w 1479 r., kiedy zbuntowany biskup ponownie uznał zwierzchnictwo polskiego króla. Ostatni raz w konflikcie polsko-krzyżackim, zamek ucierpiał podczas szturmów wielkiego mistrza Albrechta Hohenzollerna w 1520 r. Utrzymany przez Zakon Krzyżacki do 1525 r., powrócił we władanie biskupów po sekularyzacji zakonu i hołdzie pruskiemu. W 1626 r. miasto i zamek zostały zdobyte i ograbione przez wojska szwedzkie, w czasie I wojny polsko-szwedzkiej. W tym czasie Szwedzi na południe od zamku wzniesli szaniec murowano-ziemny, które rozbudowali później w czasie II wojny polsko-szwedzkiej. Fortyfikacje te wzmocniono podczas okupacji brandenburskiej w latach

1655-1663. Od końca XVII w. fortyfikacje zamkowe zaczęły popadać w ruinę. W 1722 r. w trakcie pierwszego rozbioru Polski Warmia została wcielona do Prus. W czasie wojen napoleońskich, w 1807 r. w szturmowanym przy pomocy armat, zamku ucierpiały szczególnie mury obronne po południowej stronie. Prawdopodobnie wtedy też została zburzona wieża południowo-zachodnia przedzamcza. Po wojnie, zrujnowany zamek, po sekularyzacji dóbr kościelnych został przejęty przez władze państwowe. Zorganizowano tu w 1811 r. instytut pedagogiczny dla nauczycieli warmińskich szkół ludowych, w 1825 r. przekształcony w kolegiackie seminarium nauczycielskie. W ramach dostosowania zamku do nowej funkcji, w latach 70. – tych XIX w. przeprowadzono gruntowną przebudowę połączoną z częściową rozbiórką. Wyburzono budynek główny wznosząc w jego miejscu nowy gmach szkoły. Rozebrano łączący go z wieżą bramną budynek pośredni oraz przylegający do bramy od północy budynek gospodarczy, przebudowano zabudowania w części wschodniej. Wtedy też wieża bramna uzyskała neogotyckie ozdobne zwieńczenie. Dalszej rozbiórki średniowiecznych zabudowań i zastępowania ich nowymi obiektami dokonano w latach 1928-1930. Z pierwotnego założenia pozostawiono jedynie wieżę bramną zaadaptowaną na klatkę schodową i wkomponowaną w nowe obudowujące ją budynki, które w nieco mniejszej skali nawiązywały do pierwotnego układu brył zamku. W czasie działań wojennych w 1945 r. wszystkie budynki szkoły uległy zniszczeniu w czasie pożaru. Po wojnie w 1958 r. , ruiny całkowicie wyburzono, a teren odgruzowano zabezpieczając jedynie wieżę bramną, którą przed rozbiórką najprawdopodobniej uratowało zachowane w jej wnętrzu sklepienie gwiaździste. Niestety sklepienie to nadwyrężone działaniami wojennymi wkrótce również runęło. W 1960 r. wykonano jego rekonstrukcję i nakryto wieżę prostym dachem. Wieża bramna jako pozostałość pierwszej siedziby biskupów warmińskich nosi widoczne ślady jej długiej i burzliwej historii. Wzniesiona z cegły na planie kwadratu na fundamencie z kamienia polnego na zaprawie wapienno-piaskowej, prostopadłościenna, 4 -kondygnacyjna bryła przykryta jest prostym dachem, niewidocznym zza wieńczącego całość fryzu ząbkowego i pseudo krenelażu z 3 narożnymi czworobocznymi sterczynami (brak sterczyny w południowo-wschodnim narożniku). W elewacjach wschodniej i zachodniej widoczny jest zarys ostrołukowego wykroju przejazdu bramnego, który w elewacji wschodniej, jako elewacji frontowej dodatkowo podkreślony został przez fryz ząbkowy. O

przebudowach wieży świadczą liczne zamurowane otwory okien i drzwi we wschodniej, zachodniej i północnej elewacji. W elewacji północnej w najwyższej kondygnacji zachowały się 4 wysokie ostrołuczne blendy, dwie środkowe o połowę niższe od blend zewnętrznych. Elewacja południowa została przelicowana. Na bryle wieży widoczne są również ślady po obudowujących je w XIX w. budynkach. Na elewacji wschodniej jest to pionowe wykucie sięgające drugiej kondygnacji oraz zarys jednej z połaci dachu, a na elewacji północnej przecinający fryz ząbkowy zarys dachu dwuspadowego. W 3 kondygnacyjnym wnętrzu, dwie pierwsze kondygnacje zaadaptowane zostały na klatkę schodową ze schodami dwubiegowymi ze spocznikiem. Ostatnia najwyższa dwupoziomowa kondygnacja przykryta jest sklepieniem gwiaździstym, o gruszkowym przekroju żeber, wspartym na wykonanych ze sztucznego kamienia konsolkach. Z trzech stron (zachodniej, północnej oraz wschodniej) obiega je galeryjka utworzona w grubości muru, na którą prowadzą murowane, kręcone schody w północno-zachodnim narożniku pomieszczenia. W ścianie południowej na niemal całej wysokości pomieszczenia znajduje się głęboka, wąska, zamknięta łukiem ostrym wnęka. Na poziomie galeryjki w ścianie północnej wmurowana była prostokątna tablica z piaskowca z herbem biskupa Szymona Rudnickiego (1522-1621) i napisem: „SIMON RUDNICKI DGEPI S VARMIRNSIS”, wspomniana jeszcze w dokumentacji konserwatorskiej z 1960 r. później, przed zamurowaniem wejścia do wieży, tablica zaginęła i do tej pory nie została odnaleziona. Wnętrze wieży nie jest dostępne do zwiedzania. Literatura: J. Bieszk, „Zamki Państwa Krzyżackiego w Polsce”, Warszawa 2010 L. Czubieli, „Zamki Warmii i Mazur”, Olsztyn 1986 M. Jackiewicz-Garniec, M. Garniec, „Zamki państwa krzyżackiego w dawnych Prusach. Powiśle, Górne Prusy, Warmia, Mazury”, Olsztyn 2009 Z. Nawrocki, „Zamek w Braniewie” [w:] „Rocznik Olsztyński”, nr IX, Olsztyn 1970 A., R. Sypek, „Zamki i obiekty warowne Warmii i Mazur”, Warszawa 2008 www.historiabraniewa.hekko.pl Zrealizowano w partnerstwie Gminy Miasta Braniewa Prawa do wizerunków cyfrowych: Domena publiczna - <https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/deed.pl>